

Dana Picková

Ostrava

Moskva v diplomacii českého a uherského krále Vladislava Jagiellonského v letech 1501–1516¹

Jestliže byl kyjevský stát spojen s Evropou, české země z toho nevyjímaje, kontakty v různých sférách společenského života, pak tatarská nadvláda a samozřejmě i velké církevní schisma způsobily téměř naprostou izolaci ruských knížectví od západu na více než dvě staletí. Zájem lucemburských či husitských Čech o země ležící na východ nesahal dále než k Uhrám a Polsku, případně na Litvu. Výjimkou byl Jeroným Pražský, který roku 1413 navštívil v doprovodu litevského velkoknížete Vitolda ruský Vitebsk, nacházející se tehdy pod svrchovaností Litvy, a projevoval zde velký zájem o pravoslaví². V této spojitosti se nabízí otázka, zda se Jiří z Poděbrad nepokusil v souvislosti se snahami o odvrácení izolace kališnických Čech v katolické Evropě kontaktovat také veliká moskevská knížata a spojit se s nimi proti papeži na konfesijním základě. Předpokladem úspěchu mohla být skutečnost, že v Moskvě nedávno odmítli přijmout církevní unii dojednanou roku 1439 na florentském koncilu. Podle Z. Nejedlého se prý v polovině dvacátých let minulého století nacházelo v Moskevském hlavním archivu ministerstva zahraničních věcí několik dopisů Jiřího z Poděbrad „moskevskému císaři“³, jejichž existenci dnes nelze dokázat. Marně se o to snažil již ve čtyřicátých letech minulého století významný ruský badatel emigrant A.V. Florovskij⁴. O případných kontaktech českého krále s moskevským dvorem se nezmiňuje

¹ Tento článek vznikl v rámci výzkumného záměru CEZ: J 13/98 112100004 *Vývoj společnosti českých zemí v kontextu evropských a světových dějin*.

² Viz E. Winter: *Russland und das Papsttum*. I. *Von der Christianisierung bis zu den Anfängen der Aufklärung*. „Quellen und Studien zur Geschichte Osteuropas“ VI. Berlin 1960, s. 128–132.

³ Z. Nejedlý: *České rusofilství*. „Nové Rusko“ I., únor 1925, č. 1, s. 2.

⁴ A.V. Florovskij: *Čechi i vostočnyje slavjaně*. II. Praha 1947, s. 342–343.

ani náš nejvýznamnější znalec dějin poděbradské doby R. Urbánek. Není příliš pravděpodobné, že by tehdy v Čechách – stejně jako tomu bylo jinde ve střední a západní Evropě – existovalo povědomí o tom, že ve východní Evropě probíhá velice závažný proces integrace ruských knížectví, vymaňujících se z tatarské nadvlády, do jednoho mohutného státního celku a že by moskevské knížectví figurovalo v plánech Jiřího z Poděbrad.

S Vladislavem Jagellonským, nejstarším synem polského krále a litevského velkoknížete Kazimíra IV., nastoupil na český trůn panovník pocházející z dynastie, jejichž zájmů se formování a územní rozšiřování moskevského státu životně dotýkalo. Součástí jagellonských držav byla totiž západoruská území, která původně patřila ke kyjevskému státu, ale po jeho rozpadu se během druhé poloviny 14. století dostala pod nadvládu Litvy nebo Polska. Nyní, když se Ivanu III. podařilo završit politické směřování jeho předchůdců – vymanit ruské země definitivně z tatarského područí a především je sjednotit pod svrchovaností Moskvy, musela moskevská politická reprezentace dříve či později nastolit otázku, zda pokračovat ve sjednocovacím procesu, to znamená usilovat o připojení těch zemí, které se mezitím staly součástí polsko-litevské unie⁵.

Roku 1490 usedl Vladislav II. také na uherský trůn, a stal se tak panovníkem země, která docela nedávno navázala diplomatické vztahy s moskevským dvorem, jejichž vyústěním se stalo uzavření rusko-uherského ofenzivního spolku namířeného proti Jagelloncům. Matyáš Korvín se tak snažil zajistit proti případnému útoku ze strany Kazimíra IV., z něhož měl v osmdesátých letech 15. století značné obavy, ale hledal také spojence proti Vladislavovi II., který se v té době sblížil s císařem Friedrichem III.⁶

Přímé kontakty s Moskvou navázal český a uherský král Vladislav v roce 1501, kdy vyslal k velikému knížeti Ivanu III. svoje první poselstvo. Podnětem k této misi se stala snaha urovnat válečný konflikt, který v té době vypukl mezi moskevským státem a litevským velkoknížectvím, kde vládl Vladislavův mladší bratr Alexandr.

První válka mezi moskevským státem a Litvou proběhla již v letech 1487–1494 a měla pozoruhodný charakter řady pohraničních konfliktů, během nichž nebyly narušeny diplomatické vztahy mezi panovnickými dvory ve Vilně a v Moskvě. Během této války přešla řada západoruských ortodoxních knížat pod svrchovanost Moskvy, aniž by tomu polský král a litevský velkokníže Ka-

⁵ Tento úmysl proklamoval Ivan III. již v roce 1478. Viz *Codex epistolaris saeculi decimi quinti. III: 1392–1501*. Ed. A. Lewicki. Cracovia 1894, s. 263.

⁶ K počátkům rusko-uherských diplomatických vztahů viz D. Picková: *Habsburkové a Rurikovci na prahu novověku. Příspěvek k dějinám rusko-habsburských vztahů na přelomu 15. a 16. století*. Acta Universitatis Carolinae. „Philosophica et Historica“. Monographia CLIV. Praha 2002, s. 49–54; P. Karge: *Die ungarisch-russische Allianz von 1482–1490*. „Deutsche Zeitschrift für Geschichtswissenschaft“ 7, 1891, č. 1., s. 326–333.

zimír IV. dokázal zabránit. Jeho vyslanci proti tomu protestovali u Ivana III. a marně se snažili tomuto nelegálnímu jednání zabránit⁷.

Počátkem nového století se začalo schylovat k dalšímu válečnému konfliktu. Poměr sil byl velmi příznivý pro Rusy. Mohli počítat především s pomocí krymských Tatarů⁸, která by jim prospěla hned ve dvou směrech. Jednak mohl krymský chán Mengli Girej bránit nepřátelským akcím Velké hordy vůči moskevskému státu, a pomoci tak zajistit jeho jižní hranici. Jednak by vpádem na litevské území, probíhajícím současně s bojovými akcemi moskevských vojsk, způsobil velkoknížeti Alexandrovi obrovské potíže. Značný význam měla také skutečnost, že Moskva navázala v roce 1496 přátelské vztahy přímo s lenním pánem krymského chána, tureckým sultánem Bajezidem II⁹. V dané chvíli představovaly jagellonské državy jednu z největších překážek tureckých výbojů směrem na západ, proto Turci vítali jakékoliv oslabení Jagellonců. Sami mohli už pouhou hrozbou expanze vázat síly uherského a českého krále Vladislava a polského Jana Olbrachta, aby tito panovníci nemohli aktivně zasáhnout do rusko-litevského konfliktu, který by vedl jejich bratr Alexandr. Ve druhé polovině roku 1499 pobývalo na sultánově dvoře ruské poselstvo. Mise byla všeobecně velmi úspěšná a Rusové během ní naznačili, že by nic nenamítali proti tureckým vpádům na polské území¹⁰. Kromě toho měli Jagellonci v týlu svých držav Habsburky, kteří se stali roku 1491 spojenci Ivana III., byť šlo zatím o spojenectví pouze velmi formální¹¹. Vztahy mezi Habsburky a Jagellonci se navzdory přešpurské

⁷ *Pamjatniki diplomatičeskich snošenij drevnej Rossii s dëržavami inostrannymi. Pamjatniki diplomatičeskich snošenij moskovskago gosudarstva s polsko-litovskim*. I. (s 1487 po 1533 god). In: *Sbornik Imperatorskago Russkago Istoričeskago Obščestva XXXV*. Ed. G.F. Karpov. S. Petěrburg 1882 (dále jen *Pamjatniki*), dok. č. 12., s. 47–49, dok. č. 14., s. 53–54, dok. č. 15., s. 57–58. Dále viz *Akty, otnosjaščiesja k istorii zapadnoj Rossii, sobrannnye i izdannnye Archeografičeskoju kommissijeju*. I: 1340–1506. Sanktpetěrburg 1846, dok. č. 109, s. 126–127, dok. č. 122, s. 147.

⁸ Za vlády krymského chána Mengli Gireje (1466–1514) se krymští Tataři stali na dlouhá léta spojenci moskevských vládců proti Velké hordě. Její chán Achmat se naopak sblížil s Jagellonci.

⁹ *Pamjatniki diplomatičeskich snošenij drevnej Rossii s dëržavami inostrannymi. Pamjatniki diplomatičeskich snošenij moskovskago gosudarstva s krymskoju i nagajskoju ordami i s Turcijej*. I: s 1474 po 1505 god, epocha sverženija mongolskago iga v Rossii. In: *Sbornik Imperatorskago Russkago Istoričeskago Obščestva XLI*. Ed. G.F. Karpov. S. Petěrburg 1884, dok. č. 50., s. 231–236.

¹⁰ W. Höflechner: *Die Gesandten der europäischen Mächte vornehmlich des Kaisers und des Reiches 1490–1500*. In: „Archiv für österreichische Geschichte” 129. Wien 1972, dok. č. 17.7, s. 313. Viz též *Pamjatniki diplomatičeskich snošenij moskovskago gosudarstva s krymskoju i nagajskoju ordami i s Turcijej...*, dok. č. 60., s. 280–282, dok. č. 62, s. 288–292.

¹¹ Více ke vzniku rusko-habsburského spolku v letech 1490 – 1491 viz D. Picková: *Habsburkové a Rurikovci...*, kap. IV: *Uzavření první rusko-habsburské smlouvy (1490–1491)*, s. 71–108.

smlouvě začaly rychle zhoršovat úměrně tomu, jak Maximilián ztrácel naděje na získání uherské královské koruny¹².

Od roku 1498 docházelo na rusko-litevské hranici k závažným incidentům v takové míře, v jaké předcházely poslednímu válečnému konfliktu. Koho mohl v této situaci získat za spojence litevský velkokníže Alexandr? Na jedné straně se snažil obnovit užší vazby na polské království. Roku 1499 byla znovu potvrzena horodelská unie z roku 1413, již se litevský velkokníže stal vazalem polského krále¹³. Na druhé straně přicházela v úvahu Velká horda, stojící na pokraji zániku, eventuálně krymští Tataři¹⁴. Kromě toho se během roku 1499 stal nečekaně spojencem Jagellonců moldavský vojvoda Stefan III. Veliký¹⁵. Postupně se začal rýsovat ještě další spojenec, livonský řádový stát.

V roce 1494 nechal Ivan III. snad na naléhání svého tehdejšího spojence dánského krále Jana I. uzavřít hanzovní dvůr v Novgorodu. Tento čin vyvolal v Livonsku trvalou nedůvěru k Rusům a obavy, že by mohl být provokací, směřující k vyvolání nové rusko-livonské války¹⁶. Vždyť teprve

¹² Roku 1491 uzavřeli novopečený uherský král Vladislav Jagellonský a římský král a budoucí císař Maximilián I. prešpurskou smlouvu, podle níž měla připadnout uherská svatoštěpánská koruna v případě, že by Vladislav zemřel bez dědiců, Habsburkům. F. Firnhaber: *Beiträge zur Geschichte Ungerns unter der Regierung der Könige Wladislaus II. und Ludwig II. 1490–1526*. In: „Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen” 3. Wien 1849, dok. č. LXXXIX., s. 469–490, dok. č. LXX., s. 490–492. Zárukou naplnění tohoto článku smlouvy bylo Vladislavovo manželství se stárnoucí a neplodnou Beatricí Neapolskou. Roku 1500 však Vladislav dosáhl rozvodu a v březnu 1502 se oženil s Annou z Foix a Candale, příbuznou francouzské královské rodiny. Tak získal král naději na vlastní potomky. Nicméně nejen toto manželství a jeho možné následky vzbuzovaly v Maximiliánovi vážné obavy. Plány na Vladislavův sňatek nevznikly samozřejmě náhodně, ale vyplynuly z politické konstelace ve střední Evropě. Dynastický svazek měl stvrdit politické spojení jagellonských panovníků Jana Olbrachta a Vladislava s francouzským králem Ludvíkem XII., sjednané za účasti litevského velkoknížete Alexandra 14. července 1500 v Budíně. *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae* I. Ed. M. Dogiel. Wilno 1758, s. 447–452. Oficiálně byl sice tento spolek uzavřen kvůli vzájemné pomoci proti Turkům, tajně byl však zaměřen také proti Habsburkům.

¹³ Tato unie byla dále posílena roku 1501, mimo jiné zvolením Alexandra polským králem. Sněm tehdy potvrdil, že napříště budou Poláci a Litevci volit svého panovníka společně. Od té doby až do uzavření lublinské unie v roce 1569 byli všichni polští králové zároveň litevskými velkoknížaty.

¹⁴ Viz *Akty, odnosjaščiesja k istorii zapadnoj Rossii...*, I., dok. č. 183., s. 210–212, dok. č. 184., s. 212–214.

¹⁵ Viz D. Picková: *Mezi Moskvou a Suceavou (Příspěvek k dějinám rusko-moldavských diplomatických vztahů na přelomu 15. a 16. století)*. In: *Pocata doc. Vladimíru Nálevkovi k šedesátým narozeninám*. Acta Universitatis Carolinae. „Philosophica et Historica” 2. „Studia Historica” IL. Praha, s. 37–38.

¹⁶ Viz *Livonský magister provincialis Walter von Plettenberg velmistrovi Hansi von Tiefen, 29. listopadu 1494*. In: *Liv-, est- und kurlandisches Urkundenbuch*. II. 1. 1494 Ende Mai – 1500. Eds. H. Hildebrand, P. Schwartz, L. Arbusow. Riga–Moskau 1900, dok. č. 88, s. 65–66.

nedávno demonstrovali Rusové svoji převahu nad Livonci stavbou pevnosti Ivangorodu, oddělené pouze řekou Narovou od livonské Narvy. Uzavřením novgorodského dvora se cítila být poškozena a ohrožena nejen livonská města, ale také řád německých rytířů. Rozpory mezi nimi, jež byly do té doby běžnou záležitostí, ustoupily dočasně stranou. Hanzovní města, která Ivanův čin nesmírně pobouřil, začala projevovat více ochoty zabývat se záležitostmi země jako celku, i když vlastní zájmy stavěla samozřejmě na první místo. Toho využil energický a po válce bažící Walter von Plettenberg, který právě toho roku dosáhl funkce *magister provincialis* řádu v Livonsku¹⁷, aby zaměřil pozornost na moskevský stát. Očekával, že mu hanza pomůže zajistit Livonsko proti Rusům a opakovaně žádal o pomoc také v říši. Patříčné odezvy se však nedočkal ani u hanzovních měst nebo říšských stavů, ani u samotného římského krále Maximiliána I., neustále zaměstnaného válečnými akcemi v západní Evropě a potýkajícího se s věčným nedostatkem peněz¹⁸. Příslib pomoci nezískal ani od řádu německých rytířů v Prusích. Nový velmistr Friedrich Saský¹⁹ odmítal uznat podmínky druhého toruňského míru²⁰, a prusí rytíři proto museli být připraveni na obranu před možným útokem ze strany Polska²¹.

Koncem devadesátých let vzrostlo napětí také na rusko-livonské hranici. Roku 1499 se Plettenberg pokusil uzavřít spolek s dánským a švédským králem Janem I., jehož zájmy se právě začaly rozcházet se zájmy Moskvy. Jednání však neprobíhala bez problémů. Dánsko nebylo ohroženo ruskou agresí jako Livonsko a navrhovaný pakt pro ně nebyl nezbytnou nutností. Král Jan měl o plánovaném spolku jinou představu než livonský řád. Přál si, aby

¹⁷ K politické činnosti Waltera (též Woltera) von Plettenberg ve vztahu k moskevskému státu viz nejnověji článek E. Wimmer: *Die Rußlandpolitik Wolters von Plettenberg*. In: *Wolter von Plettenberg. Der grösste Ordensmeister Livlands*. Lüneburg 1985, s. 71–99; dále viz L. Arbusow: *Walter von Plettenberg und der Untergang des D.O. in Preußen*. Leipzig 1919.

¹⁸ Viz *Deutsche Reichstagsakten, mittlere Reihe I. deutsche Reichstagsakten unter Maximilian I. 5: Reichstag von Worms 1495*. Ed. H. Gollwitzer. Göttingen 1981, dok. č. 1199, s. 938–939; J.F. Böhm: *Regesta imperii XIV. Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. 1493–1519*. Ed. H. Wiesflecker. Wien–Köln 1990, dok. č. 2306, s. 282; *Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch...*, II.1., dok. č. 247., s. 184–185, dok. č. 249., s. 187–188.

¹⁹ Velmistrem řádu německých rytířů se Friedrich Saský stal roku 1498.

²⁰ *Die staatsverträge des deutschen ordens in Preußen im 15. jahrhundert. 2: (1438–1467)*. Ed. E. Weise. Marburg 1955, dok. č. 404, dok. č. 405, dok. č. 406, dok. č. 407, dok. č. 408, s. 265–295.

²¹ K postavení pruského řádového státu po druhém toruňském míru viz W. Pocięcha: *Geneza holdu pruskiego (1467–1525)*. Gdynia 1937, s. 1–29; L. Dralle: *Der Staat des deutschen Ordens in Preussen nach dem II. Thorner Friede. Untersuchungen zur ökonomischen und ständepolitischen Geschichte Altpreußens zwischen 1466 und 1497*. „Frankfurter historische Abhandlungen“ 9. Wiesbaden 1975, s. 108–150.

nebyl zaměřen pouze proti Rusům, ale také proti hanze, a chtěl se stát jakýmsi protektorem livonského státu. Vyjednávalo se ještě během roku 1500, ale konečné shody dosaženo nebylo²². V té době se Livonsku nabídl nový spojenec, litevský panovník Alexandr Jagellonský.

V případě spojení Litvy s Livonskem šlo o značně paradoxní situaci. V té době totiž narůstaly rozpory mezi polským králem Jana Albrechtem, Alexandrovým bratrem, a řádem německých rytířů v Prusku, jehož odnoží byli livonští rytíři. Velmistr Friedrich Saský dal Plettenbergovi najevo, že není nakloněn tomu, aby livonští rytíři pomáhali Litvě proti moskevskému státu²³. Obě strany však měly pro uzavření spojení pádné důvody.

Na jaře roku 1500 konečně vypukla očekávaná rusko-litevská válka, kterou zahájili Rusové. Tentokrát již nešlo o pouhý pohraniční konflikt. Boje přinášely litevské straně značné ztráty a vývoj událostí jí nenabízel příznivé vyhlídky ani do budoucna. Proto se Alexandr obrátil na představeného livonského řádu Plettenberga s výzvou, aby uzavřeli spolek a společně bojovali proti Rusům²⁴. Porážka litevského velkoknížectví by se mohla stát pro Livonsko osudnou, mínil Walter von Plettenberg, proto musíme kvůli vlastní ochraně pomoci ohroženému sousedovi, psal koncem roku Friedrichu Saskému²⁵. 21. června 1501 uzavřel Plettenberg s Alexandrem Jagellonským obranný a útočný spolek proti moskevskému státu s platností na deset let²⁶. Smluvní strany se zavazovaly, že napadnou v součinnosti Moskevskou Rus a nebudou po tuto dobu uzavírat příměří. V srpnu 1501 vtrhlo livonské vojsko pod magistrovým vedením do pskovské země. 27. srpna se střetlo s mnohem početnější moskevskou armádou na řece Serice poblíž Izborsku a dosáhlo významného vítězství. Tento boj však museli svést Livonci sami, bez přispění nového spojence. Alexandr svým slibům nedostál

²² *Akten und rezesse der livländischen ständetage. 3: (1494–1535)*. Ed. L. Arbusow. Riga 1910, dok. č. 12, § 21–23; *Liv-, est- und kurlandisches urkundenbuch...*, II. 1., dok. č. 885., s. 675–676; dále viz W. Höflechner: *Die Gesandten der europäischen Mächte...*, dok. č. 15., s. 108, dok. č. 5.14, s. 111; W. Lenz: *Die auswärtige Politik des livländischen Ordensmeisters Walter von Plettenberg bis 1510*. Riga 1928, s. 81.

²³ *Velmistr Friedrich Saský livonskému magistru provincialis Walteru von Plettenberg, 8. července 1500*. In: *Supplementum ad historica russiae monumenta, ex archivis ac bibliothecis extraneis deprompta*. Eds. I. Grigorovič, B. Komovskij. Petropoli 1848, dok. č. CXXII., s. 314.

²⁴ *Alexandr Jagellonský livonskému magistru provincialis Walteru von Plettenberg, 21. srpna 1500*. In: *Liv-, est- und kurlandisches Urkundenbuch...*, II. 1., dok. č. 1029., s. 776–777.

²⁵ *Livonský magister provincialis Walter von Plettenberg velmistrovi Friedrichu Saskému, 6. prosince 1500*. In: *Liv-, est- und kurlandisches Urkundenbuch...*, II. 1., dok. č. 1072., s. 799–801.

²⁶ *Liv-, est- und kurlandisches Urkundenbuch...*, II. 2., dok. č. 127., s. 81–83. Alexandr Jagellonský podepsal svoje pare smlouvy již 3. března 1501. *Liv-, est- und kurlandisches Urkundenbuch...*, II. 2., dok. č. 45., s. 29–32; *Supplementum ad historica Russiae monumenta...*, dok. č. CXXIII., s. 315–318; viz též dok. č. CXXIV., s. 318–319.

a ponechal livonský řád zcela bez pomoci. Stanoveného cíle, jímž bylo dobytí Pskova, tak Plettenberg nedosáhl.

Otázkou je, zda velkokníže Alexandr vůbec zamýšlel Livoncům pomoci, nebo zda počítal s tím, že livonská vojska budou vázat po zahájení boje ruské síly, a uvolní mu tak ruce. Spolehlivým spojencem rozhodně nebyl. Již v lednu 1501 přijel na jeho žádost do Moskvy vyslanec uherského a českého krále Vladislava, který se snažil přimět Ivana III. k ukončení války²⁷.

V poselství, které přivezl do Moskvy Mahias Cziesielski²⁸, vyjadřoval Vladislav údiv nad vypuknutím nové rusko-litevské války, neboť věděl, že Alexandr žil s Ivanem III. po dlouhá léta v přátelských vztazích. Válka přináší újmu celému křesťanstvu, minil král, ale radují se z ní pohané, se kterými teď musí bojovat. Žádá proto moskevského vládce, aby uzavřel s Litvou mírovou smlouvu, a to bez všech úskoků a násilností. Nestane-li se tak, chce Vladislav „královskému Veličenstvu, svému bratru Alexandrovi, podle svých sil přispět radou i pomocí.“²⁹

²⁷ K diplomatické činnosti Vladislava Jagellonského směřující během druhé rusko-litevské války v letech 1500–1503 ke zprostředkování mírového jednání existuje poměrně rozsáhlý, ale historiky dosud příliš nevyužitý pramenný materiál. Jde jednak o zápisy z diplomatických jednání Vladislavových vyslanců na moskevském dvoře a opisy listin, které byly při této příležitosti vydány i přijaty. Tento materiál ruské provenience obsahují tzv. *posolskije knigi*, jež byly shromážděny v bývalém archivu *Posolského prikazu* v Moskvě. Edice: *Pamjatniki; Sbornik Muchanova*. Sanktpetěrburg 1866; viz též N.N. B a n t y š - K a m e n s k i j: *Obzor vněšních snošenij Rossii (po 1800 god)*. I: *Avstrija, Anglija, Vengrija, Gollandija, Danija, Ispanija*. Moskva 1894. Dále je k dispozici korespondence diplomatického a částečně i rodinného charakteru, již mezi sebou vedli jagellonští panovníci Vladislav a Alexandr a jejich bratr Fryderyk, eventuálně jejich listy polským pánům. Edice: *Acta Alexandri Regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae etc. (1501–1506)*. In: *Monumenta medii aevi historica res gestas Poloniae illustrantia XIX*. Cracoviae 1927; *Acta Tomiciana. Epistole. Legationes. Responsa. Actiones res geste. Serenissimi principis Sigismundi, ejus nominis primi, Regis Poloniae, magni ducis Lithuanie, Russie, Prussie, Masovie domini. Per Stanislaum Gorski, Cracov. et Plocen. Canonicum ejusdem Petri Tomici, post, Serenissime Bone Sfforce, Regine Poloniae, Secretarium, collecte, et in Tomos XXVII digeste. Quarum primus hic tomus est*. Posnaniae 1852 (dále jen: *Acta Tomiciana I.*); *Tomus secundus epistolarum. Legationum. Responsorum. Actionum et rerum gestarum. Serenissimi principis Sigismundi primi, Regis Poloniae et magni ducis Lithuanie. Per Stanislaum Gorski, can. cracovien. et plocensem*. Posnaniae 1852 (dále jen: *Acta Tomiciana II.*); *Tomus tertius epistolarum. Legationum. Responsorum. Actionum et rerum gestarum. Serenissimi principis Sigismundi primi, Regis Poloniae et magni ducis Lithuanie. Per Stanislaum Gorski, can. cracovien. et plocensem*. Posnaniae 1853 (dále jen: *Acta Tomiciana III.*). V odborné literatuře se k tomuto tématu stručně vyjadřuje A.V. Florovskij: *Čechi i vostočnye slavjaně II*. Praha 1947; F. P a p é e: *Aleksander Jagiellończyk*. Kraków 1949; viz též *Historia dyplomacji polskiej*. I: *Połowa X w. – 1572*. Ed. M. Biskup. Warszawa 1980.

²⁸ Tuto podobu přijetí uherského vyslance uvádí polské prameny, viz *Acta Alexandri...*, dok. č. 8, s. 149. V ruských pramenech je jmenován *Tesalitskij*. *Pamjatniki*, dok. č. 65, s. 301.

²⁹ *Pamjatniki*, dok. č. 65, s. 303.

Na tuto výzvu Ivan III. odpověděl, že ani jeho neteši válčit s vlastním zetěm, který v roce 1493 navrhl ukončení první rusko-litevské války a přál si oženit se s velikou moskevskou kněžnou Jelenou Ivanovnou. Podmínkou uzavření sňatku bylo, že jeho dceři nebudou činěny žádné překážky, aby mohla dále vyznávat „řecký zákon“ (pravoslavi), a manžel ji nebude nutit konvertovat ke katolickému vyznání. Alexandr tuto dohodu nikdy nepotvrdil písemně a nyní ji porušil. Kromě toho se spojil s nepřáteli Moskvy a posílá pohany proti křesťanům. Cizincům, jedoucím do moskevského státu, ať jde o diplomaty či kupce, je bráněno v průjezdu litevským územím a ruským obchodníkům je na Litvě činěno příkoří. Ani v mnoha jiných záležitostech nejedná Alexandr podle mírové smlouvy uzavřené roku 1494, například nepíše správně titul moskevského vládce³⁰, „proto jsme už k němu neposlali svoje vyslance a prostřednictvím jeho vyslanců jsme mu nechali vzkázat, aby všechno dělal tak, jak je ustanoveno ve smlouvě, kterou stvrdil políbením kříže, ale nic se nezlepšilo.“ Tímto sdělením skončil Ivan III. rozsáhlý výčet provinění, jichž se měl Vladislavův bratr dopustit. Jeho lidé pak seznámili Cziesielského s oficiální moskevskou verzí příčin, které měly vést ke vzniku nového rusko-litevského konfliktu. Hlavním důvodem prý byla Alexandrova snaha přinutit nejen Jelenu, ale i ruská knížata, šlechtu a mnoho dalších pravoslavných věřících přijmout katolické vyznání. Proto ti, kteří se nechtěli vzdát své víry, přešli i se svými državami pod svrchovanost Moskvy. „Chce-li král Vladislav pomáhat svému bratru velkoknížeti Alexandrovi, chce pomáhat tomu, kdo není v právu“, vzkázal Ivan do Budína, „a my, modlice se k Bohu, se chceme vzepřít našemu nepříteli [...] ale když nás náš zeť velkokníže Alexandr požádá o mír, chceme s ním mír uzavřít“³¹.

Koncem ledna 1501 opustil uherský vyslanec Moskvu a nedlouho nato přijelo k velkoknížecímu dvoru poselstvo Alexandra Litevského s úkolem připravit zde podmínky pro mírová jednání. Vyslanci dali Ivanu III. najevo, že litevský velkokníže žádný důvod k probíhající nespravedlivé válce neposkytl a přeje si mír. O něm přijede do Moskvy jednat velké poselstvo všech tří jagellonských panovníků, proto by se měly boje probíhající na litevsko-moskevské hranici do doby, než diplomaté dorazí, přerušit³².

Alexandr si přál ukončit válku, jež měla z pohledu Litvy charakter nezbytné obrany před expanzivními snahami moskevského státu. Jeho záměr předejít této expanzi prostřednictvím dynastického spojení s rurikovským domem měl pouze dočasný efekt. Když v roce 1500 vypukl konflikt znovu,

³⁰ Od roku 1493 požadoval Ivan III. po velkoknížeti Alexandrovi, aby uváděl jeho titul v podobě „gosudar vseja Rusi“, to znamená vládce celé Rusi. *Pamjatniki*, dok. č. 19, s. 82. Tím vyjadřoval svoje nároky na vládu nad všemi ruskými zeměmi včetně těch, které se nyní nacházely pod svrchovaností litevského velkoknížete.

³¹ *Pamjatniki*, dok. č. 65., s. 305.

³² *Pamjatniki*, dok. č. 67., s. 311–312, 320–321.

požádal svého bratra Vladislava, aby mu zprostředkoval uzavření míru s Ivanem III. Zároveň se však pro případ, že by válka pokračovala, zajistil smlouvou s Livonskem. V době, kdy probíhaly příslušné rozhovory a poté ratifikace tohoto dokumentu, jednalo uherské a litevské poselstvo v Moskvě o příčinách války a předběžných mírových podmínkách. Následovala korespondence mezi pány z litevské rady a bojary³³. Alexandr slíbenou pomoc Livoncům neposlal, ale ohlášené velké poselstvo během let 1501–1502 do Moskvy také nedorazilo. Důvod byl dost závažný a v obou případech stejný. 17. června 1501 zemřel polský král Jan I. Albrecht a litevská zahraniční politika změnila dočasně svoji orientaci. Velkokníže Alexander si přál získat polskou korunu a upevnit polsko-litevskou unii. V tomto směru dosáhl úspěchu. 30. září 1501 byl zvolen polským králem, třebaže o tento post usiloval dosud nikde nevládnoucí Zikmund Jagellonský, nejmladší ze synů Kazimíra IV., i český a uherský král Vladislav. Následně uzavřená polsko-litevská unie v Piotrkowě přinesla užší vazbu litevského knížectví na polský stát a oslabil postavení Jagellonců na Litvě. Polská diplomacie teď také začala více zasahovat do východní politiky Litvy, kde usilovala především o urovnání konfliktu s moskevským státem.

V květnu 1502 opustil novopecený polský král Krakov a zamířil na Litvu. Zdálo se, že konečně zasáhne do války s Rusy, kterou zatím vedli jeho livonští spojenci bez slíbené pomoci. Alexandr si však přál, aby k boji vůbec nedošlo. V době svého odjezdu na východ vyslal k Vladislavovi do Budína poselstvo, které mělo krále upozornit, jaké nebezpečí představuje pro jagellonské državy Moskva, a vybidnout ho, aby se „pro zachování důstojnosti svého domu” pokusil zprostředkovat mezi Alexandrem a Ivanem III. mír, a to „velmi rychle, dříve než dojde k boji”³⁴. Téměř současně napsal dopis Plettenbergovi, kterého ujistil, že má v úmyslu dodržet všechny články smlouvy uzavřené s Livonskem³⁵. O málo později, v září, ho však již informoval, že jeho rádci si přejí, aby sjednal s Moskvou mír, protože papež vyhlásil výpravu proti Turkům a jeho legát má jednat s Rusy o tom, zda se výpravy zúčastní³⁶.

Přestože museli Livonci válčit osamoceni i druhým rokem, podařilo se jim dosáhnout pod Plettenbergovým velením v září 1502 na jezeře Smolino u Pskova dalšího pozoruhodného vítězství nad moskevskou přesilou, která měla velké ztráty. Město samotné dobyto nebylo. Všeobecně měli totiž převahu Rusové. Na podzim roku 1501 muselo Livonsko čelit hrozivé ruské invazi, která citelně narušila smír jednotlivých stran v zemi. Na vedení dlouhé

³³ *Pamjatniki*, dok. č. 68., s. 327–331, dok. č. 69., s. 331–332.

³⁴ *Acta Alexandri...*, dok. č. 71, s. 89.

³⁵ *Alexandr Jagellonský livonskému magistru provincialis Walteru von Plettenberg*, 6. června 1502. In: *Liv-, est- und kurlandisches Urkundenbuch...*, II. 2., dok. č. 306., s. 209–210.

³⁶ *Alexandr Jagellonský livonskému magistru provincialis Walteru von Plettenberg*, 24. září 1502. In: *Liv-, est- und kurlandisches urkundenbuch...*, II. 2., dok. č. 375, s. 268–269.

války nebylo pomyšlení. Plettenberg neměl dostatek financí a jen stěží držel vojenské síly pohromadě.

V říjnu 1502 blahopřál Alexandr Jagellonský Plettenbergovi ke smolinskému vítězství³⁷, ani poté však nepomýšlel na to, že by mu poskytl slibemou pomoc. O dva týdny později informoval Plettenberg velmistra řádu německých rytířů v Prusích Friedricha Saského, že nový polský král zatím nic nepodnikl proti moskevskému státu, zato do Moskvy směřuje poselstvo papeže a českého a uherského krále Vladislava³⁸.

Vladislav zareagoval na bratrovu výzvu rychle. V polovině července 1502 vyslal k polskému a moskevskému dvoru jako svého vyslance kapitána dvorní gardy Sigismunda Santaie³⁹. Tato diplomatická mise musela být nepochybně připravována již delší dobu. Alexandr ostatně nežádal o pomoc na budinském dvoře poprvé. Jak vyplývá ze zprávy benátského vyslance, stalo se tak již v březnu 1501, kdy se chýlilo ke konci příměří mezi Litvou a moskevským státem. Tehdy získal příslib zprostředkování rusko-litevského vyrovnání, a to nejen ze strany uherského krále, ale také papežského legáta⁴⁰. O něco později napsal Ivanu III. sám papež Alexandr VI. a snažil se ho přesvědčit, že je třeba, aby se křesťanští vládcové sjednotili a bojovali proti Turkům, kteří nemilosrdně útočí proti křesťanům⁴¹. Úkolem přimět velikého knížete moskevského zastavit válku proti vlastnímu zeti, smířit se s ním, a umožnit mu tak bojovat společně s králem Vladislavem a ostatními křesťanskými panovníky proti nevěřícím pověřil papež svého legáta pro Uhry, Polsko, Litvu, Livonsko a moskevský stát kardinála Petra Regina⁴². Reginus se však nevypravil do Moskvy osobně, svoje posláni svěřil uherskému vyslanci Santaiovi⁴³. Tak byla z iniciativy papeže Alexandra VI. a prostřednictvím Vladislava Jagellonského obnovena jednání o ukončení již třetím rokem probíhající rusko-litevské války.

Ve druhé polovině září 1502 dorazil Santai do Minsku a ohlásil se u krále Alexandra. Podle Vladislavova příkazu měl získat jeho instrukce pro moskevská jednání. Přicházel právě včas. Alexandr se obával, aby s nadcházející

³⁷ Viz *Supplementum ad historica Russiae monumenta...*, dok. č. CXXIX., s. 331–332; *Liv-, est- und kurlandisches Urkundenbuch...*, II. 2., dok. č. 391., s. 282.

³⁸ *Livonský magister provincialis Walter von Plettenberg velmistrovi Friedrichu Saskému, 27. listopadu 1502*. In: *Liv-, est- und kurlandisches Urkundenbuch...*, II. 2., dok. č. 411., s. 294–295.

³⁹ Též Zanthai nebo Zantaj.

⁴⁰ J.F. Böhm er: *Regesta imperii, XIV. Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. 1493–1519*. III. 2: *Österreich, Reich und Europa 1499–1501*. Ed. H. Wiesflecker. Wien–Köln–Weimar 1998, dok. č. 15010, s. 1008.

⁴¹ *Papež Alexandr VI. Ivanu III., 15. listopadu 1501*. In: *Pamjatniki*, dok. č. 75., s. 341–342.

⁴² Též Pietro di Reggio.

⁴³ Viz pověřovací listina kardinála Regina pro Santaie z 12. července 1502 – *Pamjatniki*, s. 344, a jeho instrukce – *Acta Alexandri...*, dok. č. 108, s. 148–149.

zimou neopustili vojáci, na jejichž vyplacení mu chyběly peníze, svá stanoviska, jak o tom psal svému bratru Fryderykovi a pánům z polské korunní rady⁴⁴. Také on ve svých instrukcích zdůraznil nutnost ukončit válku s velikým knížetem, která přináší „nebezpečí křesťanstvu a kvůli níž je zanedbávána svatá výprava“. Proto chce uzavřít důstojný mír nebo příměří a žádá restituci dobytých území⁴⁵.

Santai přijel do Moskvy v posledních dnech roku 1502⁴⁶. Jeho první slyšení u Ivana III. se konalo 1. ledna 1503. Během něho předal velikému knížeti své pověřovací listiny a listy, které mu adresovali papež Alexandr VI. a kardinál Reginus. Dále přednesl poselství svého krále. Ivan III. byl vyzván, aby ukončil válku s Litvou a poskytl Alexandrovi jako poškozené straně zadostiučinění.

Veliký kníže odpověděl v podstatě stejně jako před dvěma lety Czie-sielskému. Netěší ho, že válka vypukla, ale na vině nejsou Rusové nýbrž jeho zeť Alexandr, a to z mnoha důvodů. Nutí kněžnu Jelenu i pravoslavné obyvatelstvo Litvy konvertovat ke katolicismu, štvě proti Rusům livonské rytíře i jiné nepřátele a vlastní lidi, brání cizím vyslancům a kupcům cestujícím do Ruska projíždět svými zeměmi. Jak již dříve Ivan III. sdělil uherskému, litevskému a polskému poselstvu, chce uzavřít mír, a proto přikázal knížatům v pohraničních oblastech, aby nedávali Litevcům žádné příčiny k rozbrojům, ale Alexandrovi lidé to přesto dělají. Nakonec zdůraznil svá starobylá práva na vládu nad celou Rusí. „Říkal jsi nám, že tvůj král Vladislav chce s naším zetěm Alexandrem, králem polským a velikým knížetem litevským, svým bratrem, stát proti nám kvůli tomu, že jsme dobyli dědičné území velikého knížectví litevského. Copak ti králové nazývají svým dědictvím města, volosti a země, se kterými přešli pod naši svrchovanost ruská knížata, bojaři a další lidé a která dobyli naši lidé, kvůli tomu chtějí králové s námi válčit? [...] A papež by s tím souhlasil, že králové budou válčit o země, které jim nepatří?“⁴⁷ Všechny ruské země jsou naším dědictvím po předcích, vysvětlil dále Ivan III. Santaiovi, smlouvou s Litvou z roku 1494 však jejich část ponechal v Alexandrových rukou.

Veliký kníže i tentokrát vyjádřil ochotu uzavřít mír, přestože zatím nepanovala shoda v otázce komu případnou území dobytá Rusy. 17. ledna 1503 vydal, jak požadoval král Vladislav, průvodní listiny pro Alexandrovo mírové poselstvo. Neopomněl však dodat, že nepřijmou-li králové jeho podmínky a budou chtít válčit, bude bojovat také. 18. ledna opustil Sigismund Santai Moskvu, jeho úkol byl splněn.

⁴⁴ *Acta Alexandri...*, dok. č. 113, s. 160.

⁴⁵ *Acta Alexandri...*, dok. č. 108, s. 150–151.

⁴⁶ Průběh jednání Santaiova poselstva v Moskvě je podrobně zachycen v materiálech ruské provenience – *Pamjatniki*, dok. č. 73, s. 341–361.

⁴⁷ *Pamjatniki*, dok. č. 73, s. 354, 357.

Velké polské a litevské poselstvo přijelo k moskevskému dvoru o několik týdnů později, 4. března 1503. Výsledkem jednání⁴⁸ byla smlouva, ke které připojil Ivan III. svůj podpis 2. května 1503, Alexandr Jagellonský 27. července 1503. Pro litevskou stranu nepřinášela žádné výhody kromě ukončení bojů. Sjednat se podařilo pouze šestileté příměří, a to stejně jako v roce 1494 na základě *statu quo*. Litva ztratila rozsáhlá území na horním toku Oky a Dněpru včetně měst Černigova, Novgorodu Severského, Gomelu, Brjansku a dalších. Moskevsko-litevská hranice se přiblížila ke Smolensku, město samo však zatím ještě Rusové nezískali. Dalším pro moskevský stát pozitivním výsledkem války byla skutečnost, že v době ohrožení zesílila orientace dosud formálně nezávislého Pskova na Moskvu, jež vedla o pár let později k jeho definitivnímu připojení. Alexandra Jagellonského přesto ukončení války uspokojilo. „Vyslanec Vašeho Veličenstva znamenitý Sigismund Santai”, psal v době ratifikace smlouvy svému bratru Vladislavovi, „vyslaný námi do Moskvy, si zasloužil naše díky jednak proto, že si vedl ve svém poslání čestně a prozíravě, jednak z mnoha dalších důvodů.”⁴⁹

Již koncem roku 1502 byl livonský *magister provincialis* Plettenberg rozhodnut, že se zúčastní mírových jednání také⁵⁰. Livonští vyslanci se v Moskvě odvolávali na podmínky paktu, podle kterého měli jednat o míru pouze společně s Litevci a dávali najevo, že mír uzavírají především kvůli Alexandrovi. Toto pyšné jednání se však Livonsku nevyplatilo. Uherský vyslanec stejně jako později polské poselstvo jednali pouze o záležitostech svých panovníků a Ivan III., věrný dosavadním praktikám, se zdráhal jednat přímo s Livonci a odkázal je na své místodržící v Novgorodě a Pskově⁵¹. S nimi pak uzavřeli příměří na šest let, kterým byly stvrzeny dosavadní, pro řád nepříliš dobré poměry⁵².

Jaké zásluhy o uzavření rusko-litevského míru si mohl připsat Vladislav Jagellonský? Na přelomu let 1502–1503 měl Ivan III. dobrý důvod, aby válku, která mu již přinesla územní zisky, ukončil, pokud dojde k uznání *statu quo*. Při svérázných praktikách moskevské diplomacie to však nemuselo být jednoduchou záležitostí a konflikt se ještě mohl vléct dlouhou dobu⁵³. Alexandr si přál žít s moskevským státem v mírových vztazích, a to zvláště po svém na-

⁴⁸ Záznam jednání viz *Pamjatniki*, dok. č. 75., s. 363–412.

⁴⁹ *Alexandr Jagellonský Vladislavu Jagellonskému, 10. července 1503*. In: *Acta Alexandri...*, dok. č. 175, s. 298.

⁵⁰ *Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch...*, II. 2., dok. č. 422., s. 317.

⁵¹ Viz zpráva livonských vyslanců Johanna Hildorpse a Clause Holtzeverse o jednání v Moskvě od konce ledna do začátku dubna – *Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch...*, II. 2., dok. č. 443., s. 335–355.

⁵² Viz *Russisch-livländische urkunden*. Ed. K.E. Napierski. St. Petersburg 1868, dok. č. CCXCVI., s. 249.

⁵³ Patřila mezi ně například zásada, že o míru budou Rusové jednat výlučně na moskevském dvoře.

stoupení na polský trůn, kdy byl dokonce ochoten se území získaných Rusy – ať již válečnou cestou nebo přechodem pravoslavných knížat pod nadvládu Moskvy – zřít. Třebaže roku 1503 zpočátku vyzdvihl podmínku restituce dobytých území, nakonec se jí vzdal také. Vladislav Jagellonský nabídl možnost rychlého diplomatického řešení, které bylo přijato oběma stranami.

Roku 1506 zemřel Alexandr Jagellonský a na polský i litevský trůn nastoupil Zikmund I. Starý. Brzy poté začal pomýšlet na novou válku s moskevským státem, ve které viděl jednu z příležitostí, jak upevnit svoje postavení. Počátkem roku 1507 měli Rusové problémy na jihovýchodní hranici s kazaňskými Tatary a také s krymským chánem Mengli Girejem⁵⁴, a tak se král domníval, že nastala příhodná situace k útoku na ruské pozice. Počátkem února začal shromažďovat vojsko s nadějí, že pomoc mu poskytnou nejen Tataři, ale také livonský řád. Zároveň vypravil do Moskvy poselstvo⁵⁵, jehož úkolem bylo informovat o změně na polském a litevském trůně a současně vyzvědt, jaká je na moskevském dvoře situace. Zikmundův vyslanec Vasilijovi připomněl smlouvu o věčném míru z roku 1494 i šesti-leté příměří, uzavřené v roce 1503, a stěžoval si, že je Rusové porušují, protože zabrali okolí Smolenska. Vasilij III. vyslancům připomněl, že mír i příměří uzavřel s Alexandrem Jagellonským, ne s jeho bratrem Zikmundem, nicméně si přeje žít s ním v mírových vztazích⁵⁶. Další mise se nesla v autoritativním tónu a obsahovala již jisté ultimatum. Polský král vyzval Vasilije III., aby mu navrátil všechna dobytá území, která mu dědičně patří, a propustil zajaté litevské bojovníky. Vasilijova odpověď neměla nechat Zikmunda na pochybách, že i on je připraven válčit. Veliký kníže mu vzkázal, že „nemá ve svém držení žádné jeho votčiny, města a volosti, s Boží pomocí drží města a volosti svojí otčiny [...] od dob prapředků je celá ruská země

⁵⁴ Roku 1502 zanikla Velká horda a dlouholeté spojenectví Moskvy ztratilo pro krymské Tatary přitažlivost. Stárnoucího chána Mengli Gireje obklopili v posledních letech života jeho příbuzní a šlechtici, kteří byli lační výbojů a tučné kořisti. Více než spojenectví s jedním z křesťanských knížat proti druhému se jim zamlouvala možnost slibovat za úplatu pomoc jedné i druhé straně a drancovat území obou. Navzdory tomu, že Mengli Girej potvrdil Vasilijovi brzy po jeho nastoupení na trůn dohodu, kterou uzavřel s jeho otcem Ivanem, se vzápětí od svého moskevského diplomatického partnera odklonil a brzy po Zikmundově intronizaci uzavřel smlouvu s Litvou. *Akty, otnosjaščiesja k istorii zapadnoj Rossii, sobrannyje i izdannnye Archeografičeskoju kommissijeu*. II: 1506–1544. Sanktpetěrburg 1848, dok. č. 6, s. 4–5, viz též dok. č. 33, s. 38–40.

⁵⁵ Původní materiál ruské proveniencie pro styky polských a litevských panovníků s moskevským velkoknížecím dvorem, tzv. *posolskije knigi*, pro léta 1505–1514 již neexistuje. K dispozici jsou pouze stručné výpisky, viz *Pamjatniki*, dok. č. 84, s. 479–499. Informace o diplomatické korespondenci Vladislava Jagellonského s Vasilijem III. neobsahují, v tomto směru jsme dále odkázáni především na materiál otištěný v edici *Acta Tomiciana* II. a *Acta Tomiciana* III.

⁵⁶ *Pamjatniki*, dok. č. 84., s. 482–483.

votčinou našich vládců". Nezapomněl však dodat, že pokud s ním chce král žít v míru, bude to chtít i on⁵⁷.

Koncem dubna 1507 zahájila Moskva další, v pořadí již třetí válku proti Litvě⁵⁸. V létě vpadli na území moskevského státu krymští Tataři, ale byli v srpnu poraženi na řece Oce a do průběhu dalších bojů už nezasahovali. Zároveň došlo na Litvě k povstání proti panovníkovi, jemuž v čele stanul kníže Michail Lvovič Glinskij. Jeho vojenské akce podpořila ruská vojska. Situace se zpočátku vyvíjela pro Zikmunda velmi nepříznivě. Králi se přesto počátkem léta podařilo zatlačit energickým útokem ruské útočníky nazpět. Glinskij poté opustil Litvu a poddal se velikému knížeti moskevskému⁵⁹.

Zikmund informoval o průběhu vojenských akcí svého bratra Vladislava⁶⁰, který se rozhodl, že se opět pokusí dojednat zprostředkování míru. „Válka a neshoda, která je mezi nejjasnějším panem Zikmundem, králem polským a litevským vévodou, naším nejdražším rodným bratrem, z jedné strany a z druhé strany Vaší nejvznešenější Urozeností, nám vždy byla nepříjemná, protože je proti dobrému sousedství a protože je nebezpečná křesťanské věci“, psal v létě roku 1508 uherský a český král Vasilij III., kterého nazýval nejdražším přítelem. Žádal ho, aby zanechal vojenských akcí proti Zikmundovi a uzavřel s ním mír nebo alespoň příměří a nabízel, že vypraví do Moskvy svého vyslance, který by jednání zprostředkoval. Pokud tak veliký kníže neučiní, „mohlo by se snadno stát, že veškeré křesťanstvo bude zároveň s námi pomýšlet na trest“, uzavřel svůj list Vladislav pohružkou,

⁵⁷ *Pamjatniki*, dok. č. 84. s. 484; viz též *Akty odnosjaščiesja istorii zapadnoj Rossii...*, II., dok. č. 15., s. 13–14, dok. č. 16., s. 14–18.

⁵⁸ O této válce více viz Je.I. Kašprovskij: *Borba Vasilija III Ivanoviča s Sigizmundom I Kazimirovičem iz-za obladanija Smolenskom. 1507–1522 gg.* In: „Sbornik Istoriko-filologičeskogo obščestva pri Institutě kn. Bezborodko v Něžině“ II., Něžin 1899, s. 15–27; S. Herbst: *Wojna moskiewska 1507–1508.* In: *Księga ku czci Oskara Haleckiego.* Warszawa 1935, s. 27–54.

⁵⁹ Michail (Michajlo) Lvovič Glinskij pocházel z litevské knížecí rodiny tatarského původu. Původně byl pravoslavného vyznání, ale konvertoval ke katolicismu a více než deset let strávil v Itálii, ve Španělsku a v říši, a to na dvoře samotného Maximiliána Habsburského. Za Alexandrovy vlády zastával na Litvě jako dvorský maršál velmi prestižní postavení, které vyvolalo silnou nevoli litevských pánů. Zikmund I. mu však toto postavení odepřel. Když se jeho situace začala zhoršovat, postavil se Glinskij do čela protijagellonského povstání, které snad mělo za cíl učinit z Litvy pod vládou Glinského vazalský stát Moskvy. Po útěku do Moskvy přišel o majetek na Litvě, nicméně Vasilij III., jenž ho odmítl vydat Zikmundovi, mu udělil nové statky. Více viz L. Finkel: *Michał Gliński. „Ateneum Wileńskie”* [Wilno] 1925, T. 3; M.M. Krom: *Mez Rusju i Litvoj. Zapadnorusskije zemli v sistěme russko-litevskich otnošenij konca XV – pervoj tretej XVI v.* Moskva 1995, kap.: *Mjatež Glinskich. Pravoslavnyje kňaza i russko-litevskije vojny pervoj tretej XVI v.*, s. 119–131.

⁶⁰ *Vladislav Jagellonský Zikmundu Jagellonskému, 21. července 1508.* In: *Acta Tomicia-na I.*, dok. č. XIV., s. 25–26.

kteřá ovšem byla naprosto planá⁶¹. Současně napsal svému bratrovi, že válku, kterou vede s moskevským státem, považoval za správnou, neboť si přál, aby bylo potrestáno bezpráví a zrada knížete Glinského. Jakmile však došlo k prvním bojům, nepřemýšlel již tolik o tom, proč k válce došlo, ale jaké budou její důsledky. Proto napsal Vasilijovi a snažil se ho přesvědčit, aby přestal se Zikmundem bojovat a smířil se s ním. Rozhodl se dokonce, že napíše papeži, aby také on intervenoval v Moskvě ve prospěch uzavření míru. Žádá proto krále, aby mu sdělil, jaké požadavky má vyslanec, kterého Vladislav vyšle do Moskvy jako prostředníka, přednést velikému knížeti⁶².

Zikmund vzápětí Vladislavovi odpověděl a děkoval mu, že se v jeho věci obrátil na moskevský dvůr. Nicméně ještě dříve než byl o Vladislavově iniciativě informován, naskytla se mu důstojná příležitost poslat vyjednavče do Moskvy, neboť veliký kníže požádal o mír. Zikmund tak učinil na pokyn svých rádců a doufá, že dosáhne s Vasilijem míru a svornosti. Přesto Vladislavovi děkuje „za vynaložené náklady, úsilí a za bratrskou náklonnost a péči“ a také za to, že se Vladislav snažil zapojit do této záležitosti papeže⁶³.

V polovině září 1508 přijeli na moskevský dvůr polští královští vyslanci⁶⁴. Zikmund byl ochoten ponechat Vasilijovi území, která byla příměřím z roku 1503 přiřčena jeho otci zatím jen předběžně, požadoval však za to odstoupení jiných moskevských držav, například Černigova, Ljubeče, Dorogobuže, Gorodišče a Toropce. Ruská strana to odmítla s odůvodněním, že jde o součást velkoknížecí „otčiny“. V říjnu 1508 bylo dohodnuto uzavření rusko-litevského věčného míru v podstatě na základě *statu quo* – Vasilij přenechal Zikmundovi pouze několik smolenských „volostí“, sám dosáhl potvrzení držby území, které Rusové dobyli ve válce s Litvou v letech 1500 – 1503⁶⁵. Moskva získala jednáním mnohem více, než by se dalo očekávat z výsledků, jež dosáhla na válečném poli. Věčný mír z roku 1508 měl však prakticky význam pouhého příměří.

Spolek s krymským chánem Mengli Girejem proti moskevskému státu se králi Zikmundovi neosvědčil. Od roku 1508 napadali totiž Tataři opakovaně každým rokem západoruská knížectví, nacházející se pod svrchovaností Litvy. K válce proti Moskvě se mu nepodařilo přimět ani livonský řád. Marně vyzýval Waltera von Plettenberg, aby dostál závazkům vyplývajícím z pak-

⁶¹ Vladislav Jagellonský Vasiliji III., 21. července 1508. In: *Acta Tomiciana I., Appendix*, dok. č. 18., s. 30–31.

⁶² Vladislav Jagellonský Zikmundu Jagellonskému, 21. července 1508. In: *Acta Tomiciana I.*, dok. č. XIV., s. 26.

⁶³ Zikmund Jagellonský Vladislavu Jagellonskému, 1. srpna 1508. In: *Acta Tomiciana I.*, dok. č. XV., s. 27–28.

⁶⁴ *Akty odnosjaščiesja istorii zapadnoj Rossii...*, II., s. 52–53.

⁶⁵ *Pamjatniki...*, dok. č. 84., s. 486; *Akty odnosjaščiesja istorii zapadnoj Rossii...*, II., dok. č. 43, s. 53–56.

tu uzavřeného s velkoknížetem Alexandrem. Představený řádu dával nyní ve vztahu k Litvě na jedné a k moskevskému státu na druhé straně přednost neutrální politice. V březnu 1509 vypravil do Moskvy poselstvo, které Vasilije III. požádalo o prodloužení rusko-livonského příměří z roku 1503, přestože bylo pro Livonsko nevýhodné. Získal je na dalších čtrnáct let. Livonský stát se však musel zavázat, že neuzavře spojeneckou smlouvu s Litvou⁶⁶.

Věčný mír mezi Litvou a moskevským státem trval pouhých pět let. Byly vyplněny pohraničními konflikty a pokusy o jejich diplomatické řešení⁶⁷. Podnětem k zahájení další, v pořadí již čtvrté války⁶⁸ se stalo obnovení polsko-krymského spojení. V létě roku 1512 uzavřel Zikmund Jagellonský spolek se syny krymského chána Mengli Gireje. Krymští Tataři podnikli vpád na okrajová území moskevského státu, získali tady velkou kořist a odvedli mnoho zajatců. V říjnu zpustošili rjažanskou oblast. V té době dorazila do Moskvy zpráva, že příčinou nájezdů vedených krymskými vládci byla jejich dohoda se Zikmundem proti Rusům. Vasilij se po poradě se svými bratry a bojary rozhodl, že nebude čekat, až spojená polsko-litevská a tatarská vojska napadnou jeho zemi, ale vyrazí k protiútok⁶⁹. V polovině prosince 1512 vytáhlo ruské vojsko v čele s velkým knížetem proti Smolensku. Šestitýdenní obléhání nebylo úspěšné a Rusové nakonec od města ustoupili. Úspěchu nebylo dosaženo ani během letního tažení roku 1513. Marně posílal veliký kníže osobně Smolenským listy, v nichž sliboval i hrozil. Na podzim odtáhli Rusové opět s nepořízenou.

Nová eskalace vleklého rusko-litevského konfliktu znepokojila tentokrát nejen Vladislava Jagellonského, jehož pozornost byla zaměřena na rostoucí turecké nebezpečí, ale také papežskou kurii. Giovanni Medici, který se roku 1513 ujal papežského úřadu jako Lev X., začal usilovat o to, aby v zájmu křížové výpravy proti nevěřícím sjednotil všechny křesťanské panovníky. Koncem listopadu 1513 se obrátil na Vasilije III. Psal mu o tom, jak vyzval uherského a českého krále Vladislava, aby zaútočil proti Turkům, a ten mu odpověděl, že chce spojit svoje síly s bratrem Zikmundem, aby bylo možné snadněji zastavit nepřitele a ochránit ohrožené hranice. Proto papež vyzývá velikého knížete, aby uzavřel mír s křesťanskými vládci a zúčastnil se všeobecného tažení proti nepříteli⁷⁰. Účast Moskvy na křížové výpravě bylo

⁶⁶ *Russisch-livländische Urkunden...*, dok. č. CCCVI., s. 257–263, dok. č. CCCVII., s. 263–268; *Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch...*, II. 3., dok. č. 583., s. 418–424.

⁶⁷ *Pamjatniki*, dok. č. 84., s. 495–497; *Akty otnosjaščiesja k istorii zapadnoj Rossii...*, II., dok. č. 60., s. 73–75, dok. č. 62., s. 79–80, dok. č. 66., s. 83–84, dok. č. 74., s. 95–99.

⁶⁸ Ke čtvrté rusko-litevské válce viz Je.I. Kašprovskij: *Borba Vasilija III Ivanoviča s Sigizmundom I Kazimirovičem iz-za obladanija Smolenskom...*, s. 173–344.

⁶⁹ *Pamjatniki*, dok. č. 84., s. 498–499.

⁷⁰ *Papež Lev X. Vasiliji III., 30. listopadu 1513.* In: *Acta Tomiciana II.*, dok. č. CCCLXXX., s. 281; viz též *Papež Lev X. Zikmundovi Jagellonskému, 27. října 1513.* In: *Acta Tomiciana III.*, dok. č. II., s. 12–13.

stěží možné očekávat vzhledem ke skutečnosti, že turecká expanze zatím nepředstavovala pro ruský stát problém a veliký kníže navázal se sultánem přátelské vztahy. Příznivým výsledkem by však nepochybně bylo již ukončení rusko-litevského konfliktu, který vázal vojenské síly krále Zikmunda, případně neutrální postoj, který by Moskva zaujala během kruciáty.

Počátkem roku 1514 přijel do Moskvy Zikmundův posel a požadoval průvodní list pro královského vyslance. Bojarům předal list pánů z litevské rady, který obsahoval prosbu, aby pohnuli svého panovníka k jednání o mír. Bylo mu vyhověno a počátek rozhovorů byl stanoven na 5.března 1514⁷¹. Později psal Zikmund Vasilijovi, že příjezd poselstva se zpozdil, protože očekávají vyslance římského papeže, který rovněž směřuje k velikému knížeti⁷². Úkolem sjednat rusko-polský mír nebo alespoň příměří pověřil Lev X. pronotáře apoštolské stolice Jakuba Pisa, který pocházel z Uher a v kurii platil za znalce poměrů ve východní Evropě. Polský král prostřednictvím papežské kurie vítal a vkládal do něj značné naděje.

Vasilij III. se počátkem roku 1514 rozhodl Zikmundovu nabídku k jednání o míru přijmout. Důvodem byl nepochybně neuspokojivý výsledek dosavadních válečných akcí. Události se však začaly vyvíjet jiným směrem, když se v únoru objevil na velkoknížecím dvoře vyslanec císaře Maximiliána I. Georg Schnitzenpaumer. Schnitzenpaumer byl totiž pověřen úkolem sjednat koalici Saska, Braniborska, Dánska, řádu německých rytířů a moskevského státu proti králi Zikmundovi, která mu měla zabránit, aby se dále protivil císařovým nárokům na uherskou korunu a škodil řádovému Prusku. Maximilián, zaneprázdněný válkami v západní Evropě, se v této koalici neměl vůbec vojensky angažovat. Jeho vyslanec však v Moskvě projevil vlastní iniciativu, jež v konečném výsledku vedla k dojednání rusko-habsburského paktu, který byl rovněž namířen proti Zikmundovi⁷³.

Vše bylo dojednáno velmi rychle, neboť Vasilij si nepochybně přál uvést sjednaný pakt, který pro něj znamenal naději na výrazné zlepšení šancí na vítězství v rusko-litevské válce, co nejrychleji do života. Již 7. března 1514 opustil Schnitzenpaumer společně s ruskými diplomaty, kteří měli předložit Maximiliánovi k ratifikaci text nové rusko-habsburské smlouvy, velkoknížecí dvůr. Na mírová jednání teď v Moskvě už nepomýšleli. Počátkem června

⁷¹ *Pamjatniki*, dok. č. 84., s. 499.

⁷² *Pamjatniki*, dok. č. 84., s. 499. To je poslední informace, kterou lze získat ze stručných výpisků z původně rozsáhlého materiálu tzv. *Posolského prikazu*. Další dokumenty se týkají až roku 1517. Viz též *Zikmund Jagellonský ostríhonskému arcibiskupovi Thomasi Bakóczovi, 3. března 1514*. In: *Acta Tomicianae III.*, dok. č. XLIV., s. 41–42; *Přemyslský biskup Petrus Tomicki vicekancléři Krzysztofu Szydlowieckému, 29. května 1514*. In: *Acta Tomicianae III.*, dok. č. CXXVIII., s. 97.

⁷³ Více ke vzniku rusko-habsburského spolku v roce 1514 viz D. Picková: *Habsburskové a Rurikovci...*, kap. VI: *Uzavření druhé rusko-habsburské smlouvy (1514)*, s. 141–163.

1514 se Vasilij vypravil v čele svých vojsk na třetí smolenské tažení⁷⁴. 29. července bylo zahájeno dobývání města a o tři dny později vtáhl veliký kníže slavnostně dovnitř. Dopad skvělého vítězství byl nedlouho nato oslaben katastrofální porážkou Rusů na řece Orše, ke které došlo 8. září 1514. Polský král Zikmund tehdy nadšeně psal o svém úspěchu papeži Lvů X⁷⁵. Navzdory tomu zůstal Smolensk v rukou Rusů, což bylo pro Vasilije, jak soudí S.M.Solovjev, „dostatečnou náhradou za všechny ztráty“⁷⁶.

Vladislav Jagellonský, který byl opět průběžně informován o vývoji situace⁷⁷, vyslal do Moskvy v roce 1514 krátce před bitvou na Orše svého vyslance Threpku, který měl vyzvat Vasilije k mírovým rozhovorům a zároveň tajně jednat s knížetem Michaiem Glinským a získat ho nazpět do služeb polského krále. Ve stejnou dobu sem směřoval s obdobným posláním také Zikmundův komorník Georgius Jezewski⁷⁸. Jejich pobyt v Moskvě proběhl zřejmě dost dramaticky, zprávy o něm však obsahuje pouze jediný pramen. Vyličil ho plocký a krakovský kanovník Stanisław Górski, původce monumentální pramenné sbírky *Acta Tomiciana*, v předmluvě k třetímu dílu, jež zahrnuje rok 1514⁷⁹.

Jezewski přijel žádat jménem papežského legáta Pisa o průvodní listy pro vyslance, kteří se měli účastnit mírových rozhovorů. Také on byl pověřen tajným úkolem ohledně knížete Michaila Glinského, kterému přivezl Zikmundův dopis. Král mu v něm sliboval beztrestnost, pokud se vrátí na Litvu. Kníže o tom začal skutečně uvažovat. Ve své nezměrné ctižádosti totiž doufal, že mu Vasilij za prokázané služby věnuje právě dobytý Smolensk, ale jeho naděje se nesplnily. Glinského spojení se Zikmundem se brzy prozradilo a kníže byl počátkem září 1514 uvězněn⁸⁰.

⁷⁴ V Polsku byli dokonce přesvědčeni, že tuto výpravu uspořádal Vasilij III. na císařovo naléhání. Viz *Acta Tomiciana II.*, dok. č. CXLIII., s. 142; *Acta Tomiciana III.*, dok. č. DL., s. 408–407.

⁷⁵ *Zikmund Jagellonský papeži Lvů X., 18. září 1514.* In: *Acta Tomiciana III.*, dok. č. CCXXXII., s. 182–183; viz též *Zikmund Jagellonský velmistrov Albrechtu Hohenzolernskému, 29. října 1514.* In: *Supplementum ad historica Russiae monumenta...*, dok. č. CXLVIII., s. 363–364.

⁷⁶ S.M. Solovjev: *Istorija Rossii s drevnějšich vremen III.* Moskva 1960, s. 247.

⁷⁷ Viz například *Zikmund Jagellonský Vladislavu Jagellonskému, 1513.* In: *Acta Tomiciana II.*, dok. č. CCXVIII., s. 183; 30. července 1514. In: *Acta Tomiciana III.*, dok. č. CCXVI., s. 154; 1. října 1514. In: *Acta Tomiciana III.*, dok. č. CCCLIV., s. 213; 22. listopadu 1514. In: *Acta Tomiciana III.*, dok. č. CCCLIX., s. 264–265.

⁷⁸ Též Jezewski. Mohlo se jednat o téhož vyslance, který zde byl již počátkem roku 1514 a kterého ruské prameny označují jako Zikmundova komorníka – *Pamjatniki*, dok. č. 84., s. 499.

⁷⁹ S. Górski: *Anno Domini millesimo quingentesimo quartodecimo.* In: *Acta Tomiciana III.*, dok. č. I., s. 8–9.

⁸⁰ Z žaláře vyšel Glinskij až po mnoha letech na prosbu své neteře Jeleny Vasiljevny, která se roku 1526 provdala za Vasilije III.

Ani vyslancům králů Vladislava a Zikmunda se poté nevedlo dobře. „Threpka a Jezewski byli z příkazu moskevského knížete zajati“, vyprávěl Gorski. „Threpka byl svázán a pálen hořícím kulem; ale poté co tento zásadový muž nic neprozradil, byl propuštěn. Stejnou pevnost projevil Jezewski, ... dostat z něj nemohli nic kromě toho, že je služebník legáta Pisa, kterého vyslal do Moskvy papež.“ Na otázku, zda v králově vojsku bojují Poláci, Jezewski odpověděl, že jich není mnoho a jsou špatně vyzbrojeni a navíc mnozí z nich pomýšlejí na dezerci, protože se zalekli síly Moskvy. „Na základě těchto slov jak kníže tak Moskvané opovrhovali bojácnými Litevci a slibovali si jistě vítězství.”⁸¹ Bitva na řece Orše však nedopadla podle jejich očekávání. Podle vyprávění Gorského byl pak Jezewski obviněn ze lži a odsouzen k trestu smrti nabodnutím na kůl. V poslední chvíli požádal jeden z rádců Vasilije o udělení milosti s tím, že Jezewski je diplomat a pokud bude popraven, již žádný panovník své poselstvo k moskevskému dvoru nevypraví. Tak byl nakonec osvobozen i vyslanec polského krále a živý a zdravý se vrátil ke svému pánovi.

Bylo zřejmé, že na zahájení mírových jednání s Moskvou není žádná naděje. Za daných okolností papežský legát Piso již v cestě k velkoknížecímu dvoru nepokračoval a koncem roku 1514 se vrátil do Uher⁸². Polský král Zikmund se nacházel v obtížné situaci. Válka s moskevským státem mu zatím nepřinesla žádné zisky, a to ani po vítězné bitvě na Orše, ztracený Smolensk zůstával v rukou nepřítele. Kromě toho byl informován, že císař Maximilián usiluje o zformování protipolské koalice⁸³, a nebylo pochyb o tom, že pokud by se původní plán podařilo realizovat, znamenalo by to velmi vážné ohrožení polsko-litevského soustátí. Proto se Zikmund usilovně snažil předejít tomu, aby se jeho země dostaly do sevření nepřátel. Na jedné straně chtěl shromáždit co největší vojsko a vyslat je proti Rusům. Na druhé straně byl ochoten dohodnout se s císařem ovšem pod podmínkou, že se zřekne úzkých kontaktů s řádem německých rytířů a s Moskvou. Velmi dobrou příležitostí jak přimět Maximiliána k ústupkům bylo dát je do souvislosti s realizací sňatků císařových vnuků s Vladislavovými dětmi, jež byly uzavřeny již v letech 1506–1507⁸⁴.

⁸¹ S. Gorski: *Anno Domini millesimo quingentesimo quartodecimo...*, s. 9.

⁸² *Acta Tomiciana III.*, dok. č. CCXX, s. 158; *Zikmund Jagellonský Vladislavu Jagellonskému, 17. listopadu 1514*. In: *Acta Tomiciana III.*, dok. č. CCCXLIII., s. 254–255. Srov. E. Winter: *Russland und das Papsttum...*, s. 186–187.

⁸³ *Zikmund Jagellonský velmistru Albrechtu Hohenzollernskému, 25. září 1514*. In: *Supplementum ad historica Russiae monumenta...*, dok. č. CXLVII., s. 362.

⁸⁴ Počátkem 15. století panovalo mezi Jagellonci a římským králem značné napětí. Vztahy mezi Maximiliánem a Vladislavem se však uvolnily již roku 1503, kdy se uherskému královskému páru narodila dcera Anna a Maximilián jí okamžitě nabídl sňatek s některým ze svých vnuků. Vladislav možnost spříznění s Habsburky vítal, zvláště poté, co ho počátkem roku 1504 postihl záchvat mrtvice a zdálo se, že již nebude dlouho žít. V letech 1506–1507 uzavřeli

Na jaře 1514 došlo v Uhrách k rozsáhlému povstání tzv. kuruců, největší selské válce v dějinách země. V letních měsících se sice podařilo povstalcem porazit, ale vítěznému vojsku velel představitel opozice, sedmihradský vévoda Jan Zápolský, který jako „zachránce vlasti“ umocnil svoji prestiž i postavení. Vladislav se cítil Zápolského stranou velmi ohrožený a hledal oporu u císaře. Od září 1514 do počátku následujícího roku byli oba panovníci v neustálém kontaktu. Konečné dohodě stála teď v cestě už jen Vladislavova podmínka, že se císař musí usmířit s polským králem Zikmundem. Uherský panovník si byl totiž vědom skutečnosti, že bratra potřebuje nejen kvůli válce s Turky, ale především kvůli tomu, že nemá bez jeho pomoci šanci vypořádat se s opozicí magnátů. To byl nepochybně jeden z důvodů, proč se opět angažoval ve věci ukončení rusko-litevské války⁸⁵ a proč se obrátil na Maximiliána s prosbou, aby „císařské Veličenstvo ráčilo najít cestu, kterak by jeho Mi-

tito dva panovníci postupně tři smlouvy o přátelství a dynastických sňatcích (A.F. Kollar: *Auctarium diplomaticum ad Casparis Ursini Velii de bello panonico libri decem*. Vindobonae 1762, s. 324, 274–281), které fakticky potvrdily nástupnictví Habsburků v Uhrách v té podobě, v jaké bylo zakotveno v prešpurském míru z roku 1491. Tomu se tvrdě stavěla na odpor tzv. uherská „národní“ strana, která se protivila Maximiliánově kandidatuře již v roce 1490 a nyní byla odhodlaná již nikdy nepřipustit, aby se uherským králem stal cizinec. V jejím čele stál mladý sedmihradský vévoda Jan Zápolský, který sám pomýšlel na svatoštěpánskou korunu, jejíž získání mu měl umožnit sňatek s princeznou Annou.

Polští Jagellonci se zpočátku do jednání o habsbursko-jagellonských sňatkových dohodách nevměšovali. Neučinili nic, čím by podpořili nárok na nástupnictví svojí dynastické linie v Uhrách, nesnažili se žádným způsobem ovlivnit podobu manželských smluv nebo podmínit jejich uzavření například požadavkem na Maximiliánovy ústupky ohledně řádu německých rytířů v Prusku. To se mělo radikálně změnit poté, co na polský a litevský trůn nastoupil Zikmund I. Zpočátku byl sice zaneprázdněn válkou s moskevským státem a vnitropolitickými problémy Polska, přesto se začal více zajímat o Uhry. Ve vztahu k císaři se na jedné straně snažil Maximiliána donutit, aby se vzdal ochrany pruského řádu, na druhé straně vyzdvihl společné zájmy jagellonské dynastie v dunajském prostoru. V únoru 1512 se oženil s Barborou Zápolskou, sestrou hlavního představitele protihabsburské strany v Uhrách, a dal tak jasně najevo, jak smýšlí o úsilí Habsburků získat svatoštěpánskou korunu. Maximilián si byl vědom toho, že král Vladislav rozhodně není Zikmundovou podporou Zápolského nadšený a pokusil se realizaci dohodnutých sňatků urychlit, nebo alespoň dosáhnout oficiálního zasnoubení. Mezi císařským a budínským dvorem nastala čilá výměna diplomatických poselstev. Vladislavovi na spříznění s Habsburky stále velmi záleželo, přál si však, aby se císař vyrovnal s polským králem. Zikmund se naopak snažil bratra prostřednictvím četných misí přimět, aby se vymanil z vlivu Habsburků. To vše dalo podnět k otevřeně nepřátelskému chování císaře Maximiliána vůči Polsku, které vyústilo Schnitzenpaumerovou moskevskou misí a uzavřením druhého rusko-habsburského spolku, o který však Maximilián neusiloval a jehož účinnost se snažil značně oslabit.

⁸⁵ Přestože papež Zikmunda vyzýval, aby zanechal válčení s moskevským státem a pomohl v Uhrách potlačit povstání kuruců (*Papež Lev X. Zikmundovi Jagellonskému, 28. července 1514*. In: *Acta Tomiciana III.*, dok. č. CIC., s. 142), nová ruská ofenzíva mu to nedovolila.

lost král polský mohl být smířen s Moskvou a knížetem Michaiilem”⁸⁶. Stalo se tak někdy ve druhé polovině roku 1514, nejspíše poté, co Vladislav zjistil, že jeho diplomat v Moskvě neuspěl. Kromě toho si Zikmund po dobytí Smolenska stěžoval, že „Jeho Veličenstvo, které je považováno za hlavu křesťanstva a jehož povinností je sjednávat mír mezi křesťanskými knížaty, vede války a podněcuje proti nám schizmatiky a další spojence”, a žádal bratra, aby vyzval císaře, ať „nechce-li pomáhat, alespoň přestane škodit”⁸⁷. V listopadu 1514 blahopřál Vladislav Zikmundovi k vítězství nad Rusy a zároveň ho pobízel, že teď je nezbytné setkat se s císařem osobně, aby-
chom „všechno mezi námi ke cti a chvále Boží a kvůli podpoře projednali a uzavřeli a při tomto setkání by měla být vyřízena jak moskevská záležitost tak záležitost pruského velmistra”⁸⁸.

Maximiliánovi bylo v té době již zcela zřejmé, že vznik plánované protipolské koalice je odsouzen k nezdaru a bojovat s Polskem pouze za pomoci Moskvy a eventuálně řádu německých rytířů v Prusku si nemůže z mnoha důvodů dovolit. Kromě toho, že mu jako obvykle chyběly prostředky, by tím ohrozil pozitivní výsledky, kterých zatím dosáhl v jednání o uherských záležitostech. To by teď bylo zbytečně riskantní, neboť se právě před ním otvírala možnost dosáhnout vytouženého cíle pokojnou cestou – na programu bylo setkání tří nejmocnějších panovníků střední Evropy.

Slavný vídeňský kongres, na němž se setkali Maximilián Habsburský, Vladislav Jagellonský a Zikmund Jagellonský, významná politická událost své doby, se konal v červenci 1515⁸⁹. Výsledkem jednání bylo uzavření čtyř dohod⁹⁰, které dovršily dlouholeté dynastické úsilí Habsburků směřující k získání svatoštěpánské koruny. Aby si zajistil Zikmundův souhlas, musel se Maximilián zřici ochrany, kterou dosud poskytoval řádu německých rytířů

⁸⁶ *Acta Tomiciana* III., dok. č. CCXIX, s. 157. Dokument se týká roku 1514, přesněji datován není.

⁸⁷ Zikmund Jagellonský Vladislavu Jagellonskému, 30. července 1514. In: *Acta Tomiciana* III., dok. č. CCXVI., s. 155. List byl zřejmě antidatován, neboť byl beze vši pochyby napsán až po dobytí Smolenska.

⁸⁸ Vladislav Jagellonský Zikmundovi Jagellonskému, 14. listopadu 1514. In: *Acta Tomiciana* III., dok. č. CCCLI., s. 257, 259.

⁸⁹ Průběh jednání a slavností vylíčil ve své práci *Diarium [...] de congressu Caesaris Maximiliani Aug. et trium regum, Vladislai Hungariae, Ludovici Bohemiae et Sigismundi Poloniae in urbe Viennensi a. 1515* Johannes Cuspinian. In: *Rerum germanicarum scriptores* 2. Ed. M. Freher, B. Struve. Argentorati 1717, s. 593–612. V historiografii patří k novějším pracím monografie K. Baczowského: *Zjazd Wiedeński 1515. Geneza, przebieg i znaczenie*. Warszawa 1975; dále viz například F.X. Liske: *Kongres wiedeński w roku 1515. Studia z dziejów wieku XVI*. Poznań 1867; F.X. Liske: *Der Wiener Kongreß von 1515 und die Politik Maximilians I. gegenüber Preußen und Polen*. In: „Forschungen zur deutschen Geschichte” Bd. 18, 1878, s. 445–467.

⁹⁰ *Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae...*, s. 171–181.

v Prusku a uznat platnost druhého toruňského míru z roku 1466. Kromě toho musel obětovat také nedávno uzavřený spolek s velikým knížetem moskevským. Pro císaře nebylo příliš obtížné zřici se aliance s velikým knížetem, neboť vídeňské smlouvy z ní učinily nepotřebný dokument. Mnohem těžší byl závazek, že zprostředkuje mír mezi Litvou a moskevským státem. Musel totiž vysvětlit Vasilijovi III., že nedostojí podmínkám nedávno ratifikované smlouvy, a zároveň ho přesvědčit, aby se vzdal dalšího dobývání západo-ruských území, na která si začal činit dědický nárok již jeho otec Ivan III. V rámci vídeňských smluv tak byla vyslyšena prosba, kterou Vladislav vznesl na císaře před necelým rokem. Maximilián vzal na sebe úkol smířit jeho bratra Zikmunda s vládcem moskevského státu⁹¹.

Jak svému slibu císař dostál, se Vladislav již nedozvěděl. Zemřel počátkem března 1516, jen několik měsíců po konání vídeňského sjezdu, dříve než Maximilián stačil vypravit na moskevský dvůr poselstvo Siegmunda von Herberstein, jehož tímto úkolem pověřil. Vyslanec přijel do Moskvy v roce 1517 a zůstal zde více než sedm měsíců. Během této doby se usilovně snažil splnit svěřené poslání, ale úspěchu nedosáhl. Po mnoha peripetiích jednání přiměl sice Zikmunda, aby vyslal na velkoknížecí dvůr své poselstvo jednat o míru, a pokusil se jednání prostředkovat, obě strany však neústupně trvaly na svých, převážně teritoriálních požadavcích, které zpočátku stanovily v maximalistickém rozsahu. Později je sice zúžily na otázku, komu bude patřit Smolensk, dobytý roku 1514 Rusy, což bylo nepochybně jádrem sporu, ale právě proto nebyla dohoda o nic více reálná. Jak Zikmund tak Vasilij se totiž nehodlali této strategicky velmi významné pevnosti vzdát a jednání na tomto bodě uvázla. Počátkem roku 1519 císař Maximilián I. zemřel, aniž by stačil závazek ohledně ukončení čtvrté rusko-litevské války splnit⁹².

Jaký význam měly diplomatické vztahy, které navázal počátkem 16. století Vladislav Jagellonský s velikým knížetem Vasilijem III.? Nepochybně šlo o první historicky doložené kontakty českého panovníka s moskevským velkoknížecím dvorem. V žádném případě je však nelze považovat za aktivity české diplomacie, nelze mluvit ani o konfrontaci českého a ruského prostředí, jež by znamenalo přínos k vzájemnému poznávání. Vyslanci i poslové byli do Moskvy vysíláni z Budína, v obou prvních poselstvích z let 1501–1503,

⁹¹ *Conformatio conditarum per Cesarem Maximilianum*. In: *Acta Tomiciana III.*, dok. č. DLII., s. 411.

⁹² Velmi podrobné informace o Herbersteinově moskevské misi obsahují tzv. *posolskije knigi*. Viz *Pamjatniki...*, dok. č. 85, s. 500–547; *Pamjatniki diplomatičeskich snošenij drevnej Rossii s džržavami inostrannymi. Pamjatniki diplomatičeskich snošenij s Rimskoju imperiju. I: (1488–1594)*. S. Petěrburg 1851, s. 177–315. Více k Herbersteinově moskevské misi a dalším snahám Maximiliána I. o zprostředkování mírových jednání viz D. Picková: *Habsburské a Rurikovci...*, kap. VII: *Pokus o rusko-polský smír*, s. 165–192.

o kterých máme detailní zprávy, figuruje Vladislav především jako uherský král, jen výjimečně jako uherský a český král. Sigismund Santai je označován v dokumentech výlučně jako „orator Hungariae”⁹³.

Bez výhrad nelze přijmout ani tvrzení A.V.Florovského, který se domníval, že „tyto vztahy byly Vladislavovým projevem solidarity s bratry”⁹⁴. V této souvislosti je třeba připomenout, že počátkem devadesátých let byl Vladislavovým nejvážnějším konkurentem v boji o uherský trůn právě jeho bratr Jan Albrecht, pozdější polský král, s nímž se dokonce střetl vojensky. Stejně tak kandidovali na uvolněný polský trůn v roce 1501 kromě Alexandra také jeho bratři Vladislav a Zikmund. Vladislav se neangažoval v prvním rusko-litevském válečném konfliktu (1487–1494), což je vcelku samozřejmé v době, kdy na Litvě panoval jeho otec polský král Kazimír IV. Neprojevil však žádnou diplomatickou aktivitu ani poté, co Alexandr nastoupil po Kazimírově smrti na litevský trůn a začal s podporou Jana Albrechta okamžitě usilovat o uzavření mírové smlouvy s Moskvou. V našem případě však musíme vzít v úvahu, že spolek uzavřený v Budíně roku 1500 přispěl ke sblížení jagellonských panovníků, které nyní spojovala naléhavá nutnost obrany jejich zemí proti Turkům a také nechut' vůči snahám Habsburků získat vládu v Uhrách.

Důvody, jež vedly Vladislava k vyslání poselstev na moskevský dvůr, však nesouvisely pouze s dynastickými zájmy Jagellonců, přestože Alexandr v případě prvních dvou misí bratra o diplomatickou pomoc nejednou žádal. Uherské království bylo vystaveno – mnohem více než české země – velkému nebezpečí turecké expanze a potřebovalo spojence pro případ, že by se muselo bránit tureckým nájezdům. Jak se ukázalo, tuto úlohu na sebe zatím nehodlal vzít římský král Maximilián I., třebaže naděje na jeho pomoc a podporu říše byla v roce 1492 jedním z důvodů souhlasu, který vyslovili uherští magnáti a církevní preláti s prešpurskou smlouvou, tedy fakticky s možným nástupem Habsburků na uherský trůn. Agresi Osmanů – nebo sultánova leníka krymského chána Mengli Gireje – byly ohroženy také jižní oblasti Polska a Litvy, přičemž krymští Tataři byli spojenci Moskvy. Proto musel mít Vladislav zájem, aby Litva neválčila s moskevským státem, třebaže jeho případné pohrůžky, že zasáhne vojensky, nemohly být míněny příliš vážně. Velký význam měl nepochybně také zájem papežské kurie, která vyzývala k zastavení válek mezi křesťany a společnému tažení proti pohanům. Papeže Alexandra VI. pak můžeme označit přímo za iniciátora druhého Vladislavova poselství do Moskvy, při němž král do jisté míry vystupoval jako jeho prostředník.

Motivace Vladislavových diplomatických kontaktů s Moskvou zůstala v podstatě stejná i později, kdy se již Vladislav začal sblížovat s Maximiliánem.

⁹³ Viz například *Acta Alexandri...*, dok. č. 108, s. 146.

⁹⁴ A.V. Florovskij: *Čechi i vostočnyje slavjaně*, s. 347.

Ve spříznění svých dětí s Habsburky viděl prostředek, jak zajistit svému synovi místo na uherském trůně a upevnit jejich postavení proti nárokům „národní“ strany i Zápolského osobním ambicím. Zároveň si stárnoucí, vážnou chorobou postižený král již nepřál konfliktní vztahy se svým posledním žijícím bratrem Zikmundem, který se sblížil s uherskou opozicí, a usiloval o jeho vyrovnání s císařem. To by nepochybně prospělo střední Evropě, ohrožené Turky, stejně jako konečné smíření polských Jagellonců s moskevskými vládci, neboť téměř neustálé vojenské konflikty na moskevsko-litevských hranicích zbytečně vázaly polsko-litevské síly, kterých bylo zapotřebí jinde.

Zbývá zodpovědět otázku, jakých výsledků Vladislav svojí moskevskou politikou dosáhl. Santaiova mise v roce 1503 byla nepochybně úspěšná a pomohla rychle ukončit druhou rusko-litevskou válku. Roku 1508, během třetího konfliktu, projevil český a uherský král iniciativu, aniž by ho bratr o pomoc žádal. V podstatě vyšla naprázdno, neboť vůle k ukončení války byla na obou stranách. V posledním případě se Vladislavovu vyslanci zprostředkovat zahájení mírových jednání nepodařilo a jeho pobyt v Moskvě se zkomplikoval v důsledku tajného spojení s knížetem Glinským. Nedlouho na to však Vladislav dosáhl kýžené shody svého bratra Zikmunda s císařem Maximiliánem I., na kterého pak společně přenesli prostřednictvím vídeňských smluv úkol smířit polského krále s velkým knížetem moskevským. Z pohledu druhé strany Vladislavovy moskevské mise přispěly k pozvolnému začleňování moskevského státu do právě se utvářející sítě diplomatických vazeb evropských zemí.